

АНОТАЦІЯ

Конюшин Ю.І. Навідні запитання як засіб комунікації в кримінальному провадженні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»). Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. Львів, 2024.

У процесі будь-якої безпосередньої взаємодії, заснованої на такому її мовленнєвому різновиді як комунікація, має місце психологічний вплив, який виправдано розглядати, крім іншого, і як певну допомогу в процесі відтворення особою необхідної інформації. Адже часто для осіб, які були очевидцями або учасниками кримінального правопорушення, згадування й відтворення подій пов'язане з складними психологічними процесами, а також з тим, що сприйняття кожною особою тієї чи іншої події має у більшому суб'єктивний характер, унаслідок чого сприйняття може бути неповним і спотвореним. Власне відповідними засобами психологічного, а відтак, і тактичного впливу стає можливим максимально уникнути за цих ситуацій неумисних неточностей у показаннях. Зрозуміло й те, що ці засоби придатні в застосування і для ситуацій умисного спотворення інформації щодо досліджуваного в рамках провадження кримінального правопорушення.

Під час використання вербальних інструментів комунікації психологічний вплив може справлятися, передусім, за допомогою мовленнєвих засобів, зокрема поставленням запитань, в тім числі, навідних. Важливим у цьому сенсі є проблеми допустимості їх використання у кримінальному провадженні, оскільки будь-яка одержувана в ньому інформація повинна повністю відповідати вимогам кримінального процесуального закону, однією з яких є допустимість.

У розрізі предмета дисертації, сформульованого в її назві: «Навідні запитання як засіб комунікації у кримінальному провадженні», дослідження

логічно розпочато висвітленням наукових основ (змісту і обсягу) понять «комунікація» та «запитання». А це, закономірно, вимагало попереднього з'ясування сутності мовленнєвої діяльності, обумовленої, зокрема, функціонуванням таких категорій як «мова» і «мовлення».

Констатовано, що мова – це засіб чи знаряддя спілкування (комунікації) між людьми, а мовлення – це акт вживання людиною мови для цього спілкування (комунікації). Своєю чергою, аналіз лінгвістичних, філософських, психологічних, педагогічних джерел засвідчив, що поняття «комунікація» і «спілкування» сприймаються фахівцями неоднозначно: від їхнього ототожнення до цілковитої розмежування або включення одного поняття в інше.

Погодившись із критиками моделі ототожнення цих понять на основі спрощеного порівняння комунікації з діалогом, зауважено, що їй (комунікації, особливо у контексті її дотичності до кримінального провадження) притаманний і елемент управління. На цій основі запропоновано вважати, що комунікація (комунікативна дія (акт), якщо розглядати окремо взятий випадок здійснення відповідної – в конкретному часі, місці, з визначеним суб'єктним складом, метою, засобами тощо – комунікації) – це процес взаємообміну інформацією між його суб'єктами з метою керованого та допустимого впливу (управління) на відповідні компоненти передавання і прийняття бажаних (очікуваних) повідомлень (відомостей) із використанням ситуативних комунікативних засобів.

Надалі у дисертації висвітлено види комунікацій, їх функції, зміст та прояви в окремих соціокультурних сферах і юридичній діяльності. Зокрема, стосовно умов останньої, комунікація в кримінальному провадженні (як узгоджене поєднання окремих комунікацій, виконуваних в конкретному часі, місці, з визначеним суб'єктним складом, метою, засобами тощо) – це сукупність здійснюваних у досудовому розслідуванні й судовому розгляді кримінальних правопорушень комунікативних дій (актів), в процесі яких їх суб'єкти оперують (обмінюються) певною інформацією засобами керованого та допустимого впливу (управління) на відповідні компоненти передавання і прийняття бажаних (очікуваних) повідомлень (відомостей) із використанням ситуативних комунікативних засобів.

Зроблено висновок про важливість у комунікації такого її засобу як запитання. У логічному сенсі запитання – це особливий прояв умовиводу, що проблематизує можливість переходу від частково відомого знання до нового знання і формулюється у вигляді відповіді як прояву процесу пізнання та діяльності; в аспекті сутності професійно орієнтованої вербальної (передусім, діалогової) комунікації запитання – це логічна форма мислення в межах комунікативного акту, який своїм змістом (інтенцією) охоплює початкову (базисну) інформацію, що надходить від адресанта, з однозначною його вказівкою на її недостатність чи потребу перевірки з метою отримання нової (додаткової, потрібної тощо) інформації у вигляді відповіді адресата.

Зазначено, що різновидом запитань є навідні запитання, які, аналогічно відомим у криміналістиці тактичним інструментам правомірного лінгвопсихологічного впливу, слугують дієвим засобом легалізації фактів кримінального провадження з використанням показань свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експертів, а відтак є невід’ємним елементом і досудового розслідування, і змагального судового розгляду.

На основі наукових праць психіатрів, фізіологів, психологів, психотерапевтів, неврологів, психофізіологів, гіпнотерапевтів (гіпнологів), соціологів, лінгвістів, філологів і правників щодо сутності сугестії досліджено природничу (психофізіологічну) сутність навідних запитань як засобу комунікації у кримінальному провадженні із констатацією, що сугестія (навіювання) – це загальнопоширений і природничо обумовлений особистісно детермінований і ситуативний процес сприйняття ззовні людиною інформації, що різноманітно впливає на її мимовільну податливість. На підтвердження цього викладено аксіоматичні положення, що наскрізним і визначальним чинником сугестії, як засобу мовленнєвого впливу є «сила слова». Людина сприймає об’єкти навколишньої дійсності, лише тоді, коли вони позначені умістовними звуками – словом. Відтак, абстрактне і діалектичне мислення виникли на мовній основі в результаті формування в мозку людини нового типу нервових зв’язків - другої сигнальної системи, яка і є фізіологічною основою мислення, взаємного обміну

думками у межах різноманітних, в тім числі, запитально - відповідьних комунікацій.

Наведено співвідношення суміжних із «сугестією» понять – «переконання» та «маніпуляція». Щодо переконання і сугестії, то за причинами й чинниками прояву у різноманітних запитаннях вони, у більшому, схожі, маючи спільну мету, корекцію поглядів і здійснення певного прагматичного впливу на адресата. Натомість, сугестія й маніпуляція в абсолюті різні, зокрема, за осередком впливу: для маніпуляції - це свідомість людини; для сугестії - підсвідома сфера людської психіки.

Зазначено, що навідні, аналогічно іншим різновидам запитань, передусім з огляду на їх сугестивно - гносеологічну природу містять певну інформацію, яка тією чи іншою мірою спрямована на одержання адекватної відповіді, що особливо актуально для умов, мети і завдань кримінального провадження. Головне, щоби ця інформація була допустимою (не забороненою) у доказуванні. Відмінність забороненого навідного запитання від допустимого полягає в тому, що у забороненому відповідь наперед визначена настільки, що в того, хто відповідає, відсутня можливість реальної підсвідомої реакції свободи вибору.

Зроблено висновок, що для унеможливлення вищенаведеної тези, навідні запитання можуть бути дозволені у застосування лише за умови їх відповідності вимогам: 1) законності, оскільки за характером, змістом і цілеспрямованістю навідні запитання повинні безумовно перебувати в системі координат, регульованій законом, передусім КПК; 2) етичності, яка диференціює навідні запитання як такі, що не можуть містити в собі елементи психічного чи будь - якого іншого виду насильства, бути аморальними, антисуспільними тощо.

З урахуванням правил систематизації запропоновано видовий поділ навідних запитань, головною рубрикою якого є критерій допустимості / недопустимості, згідно чого навідні запитання виправдано диференціювати на: а) недозволені (недопустимі, заборонені), б) дозволені (допустимі, не заборонені). Своєю чергою, недозволені навідні запитання залежно характеру (джерела закріплення) заборони доцільно розмежовувати як: а) заборонені з підстав, передбачених КПК (ч. 6 ст.

352), б) заборонені з загально - правових та етичних підстав (суперечать засаді законності, містять елементи тактичного насильства і т.і.).

Виокремлено спільне і різне між звичними і навідними запитаннями: спільним є те, що: а) всі вони є логічною формою мислення, різновидом комунікації, самостійним комунікативним актом; б) в них однотипна логічна структура та суб'єктний склад; в) всім запитанням притаманне навіювання (сугестія); г) у більшому однакові підстави поділу на види. Відповідно, різняться вони змістом засновку; у навідних запитаннях, на противагу звичним, наявна різнорівнево – сугестована вимога (функтор) на відповідь (чи поведінку) адресата очікуваного адресантом змісту чи характеру; відповідь на навідне запитання є вільною, але, у більшому, обраною адресатом на його підсвідомому рівні; метою (завданнями) навідного запитання є не лише пізнавальними, а й доказово і тактично мотивованими тощо.

З урахуванням результатів поєднаних аспектів дослідження сформульовані поняття навідних запитань у розрізі їх і психофізіологічної, і тактико - правової сутності. Відтак, у контексті психофізіологічного аспекту навідні запитання – це логічна форма мислення в межах комунікативного акту, яка своїм змістом (інтенцією) охоплює початкові (базисні) достовірні відомості, що надходять від адресанта, з однозначною його вказівкою (сугестією) на їх недостатність з метою отримання нової (додаткової, потрібної тощо) інформації у вигляді вільно обраної на підсвідомому рівні відповіді адресата. У тактико - правовому – це прояв пізнання під час допиту чи іншої процесуальної дії, в межах змісту і завдань якого уповноважені суб'єкти відкрито або приховано оперують достовірними чи ймовірними відомостями, їх частиною, допустимою вказівкою на них з метою отримання інформації у вигляді сформованої переважно на підсвідомому рівні відповіді особи, якій поставлене це запитання.

Встановлено, що існує низка чинників (аспектів), які ставлять під сумнів загально – теоретичну (згідно стандартів моделі кримінального процесу України) недопустимість застосування навідних запитань під час проведення досудового допиту, зокрема: 1) у статтях чинного КПК України, які присвячені регламентації

допиту на стадії досудового розслідування, немає безпосередньої заборони застосування навідних запитань; 2) науковці й практики правники констатують поширеність ситуацій застосування навідних запитань під час допитів на стадії досудового розслідування, скажімо, у сенсі досягнення завдань встановлення психологічного контакту під час допиту або ж коли запитання не пов'язані з обставинами розслідуваної події, також у ході постановки захисниками навідних запитань свідкам обвинувачення під час їх досудового допиту, втім числі одночасного допиту з участю їх підзахисного (це впливає з права підозрюваного, згідно п.10 ч.3 ст. 42 та ч.4 ст. 46 КПК); 3) повідомлення слідчим допитуваним особам тієї чи іншої інформації у формі зачитування витягів з їх попередніх показань, як і показань інших осіб (з урахуванням обмежень, закріплених ч.9 ст. 224 КПК), зокрема, в рамках реалізації тактичного прийому в ситуації «актуалізації забутого» – це, за суттю, форма застосування навідних запитань; 4) допустимість застосування навідних запитань у межах досудового допиту, обумовлений міжнародно-правовими стандартами закріпленими, зокрема: п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ...d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення»; п. e) ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: «Кожен має право у розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:...e) допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього»; 5) допустимість застосування навідних запитань у межах досудового допиту перебуває в площині системи: «навідне запитання – тактичний прийом»; тут – головне, щоби тактичні прийоми відповідали засадам: законності, етичності та ін.; 6) можливість застосування навідних запитань у межах досудового допиту перебуває в розрізі проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, зокрема, для

забезпечення права підозрюваного на допит особи, на показаннях якої слідство ґрунтує йому підозру (це впливає з вже згадуваних міжнародно-правових стандартів).

Крім цього, у сенсі потреби імплементації вищезазначених стандартів у кримінальне провадження України запропоновано внести зміни до речення першого абзацу першого ч. 9 ст. 224 КПК, виклавши його в наступній редакції: «Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях, а також для забезпечення права підозрюваного на допит особи, яка дає проти нього показання».

Також з урахуванням того, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України питання обмеження перехресного допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого, на противагу окремим зразкам щодо цього зарубіжного законодавства, безпосередньо не врегульовано, запропоновано доповнити статтю 354 КПК частиною шостою наступного формулювання: «Перехресний допит малолітнього свідка чи потерпілого не проводиться. Перехресний допит неповнолітнього свідка чи потерпілого проводиться за розсудом суду». Як і доцільно змінити ч. 1 ст. 352 цього ж Кодексу, надавши їй такий зміст: «Перед допитом свідка головуєчий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. Крім того, головуєчий з'ясовує чи представник сторони готував його до допиту, чи отримав свідок пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він з підстав, встановлених цим Кодексом, від давання показань, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання. Підготовка стороною у справі свого свідка до допитів в суді не є обставиною, що виключає допустимість показань цього свідка. Проте протилежна сторона має право під час проведення перехресного допиту з'ясувати характер цієї підготовки і міру впливу, який було зроблено на формування показань допитуваного». Зробити це доцільно для унормування легалізації підготовки до

майбутньої участі в судовому провадженні представниками сторін відповідно своїх свідків, потерпілого, обвинуваченого та експерта.

Проаналізовано ситуації, за яких виникає потреба в дискредитації показань адресата навідними запитаннями в межах перехресного допиту, як і її мету: дискредитувати свідка протилежної сторони (відповідно потерпілого, експерта, обвинуваченого тощо) чи їх показань і в результаті цього доказати необґрунтованість позиції процесуального супротивника або, принаймні, похитнути його доказову базу, тим самим зміцнивши свою позицію у справі в очах учасників судового процесу та суду.

У прикладному контексті звернено увагу й обґрунтовано допустимість застосування навідних запитань у межах попереднього опитування (допиту) особи, якій будуть пред'являти для впізнавання відповідні об'єкти. Законодавчо передбачений різновид цієї запитально – відповідної комунікації за структурою, змістом, прийомами й вимогами щодо її здійснення є тотожними комунікації в межах допиту у кримінальному провадженні. Слідчий з'ясовуючи зовнішні ознаки людини (у майбутньому впізнаваного об'єкта), діючи за тією ж схемою, за якою складають криміналістично рекомендовані словесні портрети, не порушуючи заборон ч. 1 ст. 228 КПК, за потреби демонструє посібники, атласи з типами і елементами зовнішності людей, а також застосовує можливості комп'ютерних програм з побудови фотокомпозиційних портретів (фотороботів), як і протоколи попередніх показань. Усе це - не що інше як навідні запитання.

Також, описані й нормативно – теоретично виправдано прояви застосування навідних запитань у ситуативних різновидах слідчого та судового огляду, обшуку, перевірки показань на місці, судово - психіатричній (психологічній) експертизі.

Сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки теорії кримінального процесу і криміналістики, а також тактики проведення окремих слідчих (судових) дій; у законотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України, які регламентують процедуру досудового й судового

допиту; у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо вдосконалення слідчої та судової діяльності з перевірки й отримання доказів та іншої необхідної інформації в процесі комунікації учасників кримінального провадження; у навчальному процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика» та «Юридична (судова) психологія», підготовки методичних матеріалів, курсів лекцій, спеціальних курсів, посібників, підручників.

Ключові слова: кримінальне провадження, навідні запитання, тактико-правова сутність, слідчий, прокурор, адвокат-захисник, суд, суддя, свідок, потерпілий, обвинувачений, допит, огляд, обшук, пред'явлення для впізнання, законність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Конюшин Ю.І. Навідні запитання: окремі аспекти поняття й допустимості у кримінальному провадженні /Вісник Львівського університету. 2023. С. 218-225.
2. Конюшин Ю.І. Навідні запитання у кримінальному провадженні: окремі правові та загальнотеоретичні аспекти // Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.- метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д.В. Журавльов (голов. ред.) та ін. Київ: Видавництво Ліра. К, 2023. Вип. 68. С. 228-244.
3. Конюшин Ю. І. Допустимість застосування навідних запитань у пред'явленні для впізнання та огляді в кримінальному провадженні // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2024. № 3. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-3-9712>

Статті у нефахових виданнях України:

4. Конюшин Ю.І. «Комунікація» і «спілкування»: дотичність до криміналістичної діяльності та співвідношення понять /Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: Збірник тез міжнародної науково – практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. С. 85-90.
5. Конюшин Ю.І. Про сутність комунікації у діяльності слідчого // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : матеріали ІХ Міжнародного круглого столу (4 червня 2021 р.). – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С.50-55.
6. Конюшин Ю.І. Про генезу, сутність та удосконалення можливостей перехресного допиту у судовому розгляді кримінальних справ // Проблеми реформування кримінальної юстиції України: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково – практичної конференції (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року) / відп. ред.: В.М. Юрчишин, О.В. Попович. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 55-64.

7. Конюшин Ю.І. Навідні запитання як засіб інформаційного забезпечення у кримінальному провадженні та їх види // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали Х Міжнародного круглого столу (19 травня 2023 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 26-33.

Публікація у наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Конюшин Ю.І. Окремі аспекти природничо - наукової сутності навідного запитання як засобу комунікації у кримінальному провадженні / Visegrad Journal on Human Rights. 2022. № 1. С.51-57.

Матеріали доповідей на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо:

9. Конюшин Ю.І. Психологічний і тактичний аспект розмежування навідних запитань /Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3–4 лютого 2022 р.): у 2-ох ч. Ч.2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 231- 233.

10. Конюшин Ю.І. Проблема навідних запитань у межах досудового допиту / Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2022. 335-342.

11. Конюшин Ю.І. Про навідні запитання в межах досудового допиту //Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення: збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України (18 листопада 2022 року, м. Львів) / орг. ком. В.Т. Нор, Н.Р. Бобечко, І.І. Когутич [та ін.]. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 180-184.

12. Конюшин Ю.І. Окремі аспекти характеристики навідних запитань у кримінальному провадженні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIX звітної науково-практичної конференції (2–3 лютого

2023 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. С. 192-194.

13. Конюшин Ю.І. Навідні запитання у пред'явленні для впізнання // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXX звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2024 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2024. С. 504-506.

ABSTRACT

Konyushyn Yu. I. Leading questions as a means of communication in criminal proceedings. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law" (field of knowledge 08 "Law"). Ivan Franko Lviv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Lviv, 2024.

In the process of any direct interaction, based on such a speech variety as communication, there is a psychological influence, which is justified to be considered, among other things, as a certain help in the process of reproduction of the necessary information by a person. After all, often for persons who were eyewitnesses or participants in a criminal offense, remembering and reproducing events is associated with

complex psychological processes, as well as with the fact that each person's perception of this or that event is largely subjective, as a result of which perception can be incomplete and distorted. In fact, with the appropriate means of psychological and, therefore, tactical influence, it becomes possible to avoid unintentional inaccuracies in testimony as much as possible in these situations. It is also clear that these tools are suitable for use in situations of intentional distortion of information regarding the subject under investigation as part of the criminal offense proceedings.

When using verbal communication tools, psychological influence can be handled, primarily, by means of speech, in particular by asking questions, including leading ones. Important in this sense are the problems of admissibility of their use in criminal proceedings, since any information obtained in it must fully comply with the requirements of the criminal procedural law, one of which is admissibility.

In terms of the subject of the thesis formulated in the title "Leading questions as a means of communication in criminal proceedings", the study logically began with highlighting the scientific foundations (the content and the scope) of the notions "communication" and "questions". And this, naturally, required preliminary clarification of the essence of speech activity caused, in particular, by the functioning of such categories as "language" and "speech".

It was established that language is a means or tool of interaction (communication) between people, and speech is an act of human use of language for this interaction (communication). In turn, the analysis of linguistic, philosophical, psychological and pedagogical sources proved that the notions of "communication" and "interaction" are perceived ambiguously by specialists - from their identification to complete separation or inclusion of one notion into another.

Agreeing with the critics of the model of identification of these concepts based on a simplified comparison of communication with a dialogue, it is noted that it (communication, especially in the context of its relevance to criminal proceedings) also has an element of control. On this basis, it is proposed to consider that communication (communicative act, if we consider a separate case of carrying out the corresponding communication in a specific time, place, with a defined subject composition, purpose,

means, etc.) is a process of mutual exchange of information between its subjects for the purpose of controlled and permissible influence (management) on the relevant components of transmission and acceptance of desired (expected) messages (information) with the use of situational means of communication.

Further, the thesis highlights the types of communications, their functions, content and manifestations in certain socio-cultural spheres and legal activity. In particular, in relation to the conditions of the latter, communication in criminal proceedings (as an agreed combination of separate communications performed at a specific time, place, with a defined subject composition, purpose, means, etc.) is a set of communicative actions carried out in pre-trial investigation and trial of criminal offenses (acts), in the process of which their subjects operate (exchange) certain information by means of controlled and permissible influence (management) on the relevant components of transmission and acceptance of desired (expected) messages (information) using situational communication means.

A conclusion was made about the importance in communication of such a tool as a question. In the logical sense, a question is a special manifestation of an inference that problematizes the possibility of transition from partially known knowledge to new knowledge and is formulated in the form of an answer as a manifestation of the process of cognition and activity; in the aspect of the essence of professionally oriented verbal (primarily, dialogic) communication, a question is a logical form of thinking within the communicative act, which in its content (intention) covers the initial (basic) information coming from the addressee, with an unambiguous indication of its insufficiency or need for checks with the purpose of obtaining new (additional, necessary, etc.) information in the form of a reply from the addressee.

It is noted that leading questions are a type of questions that, similarly to the known in criminology tactical tools of legitimate linguistic and psychological influence, serve as an effective means of legalizing the facts of criminal proceedings using the testimony of witnesses, victims, suspects, accused persons, experts, and therefore are an integral element of pre-trial investigation, and adversarial litigation.

On the basis of the scientific works of psychiatrists, physiologists, psychologists, psychotherapists, neurologists, psychophysicists, hypnotherapists (hypnologists), sociologists, linguists, philologists and lawyers regarding the essence of suggestion, the natural (psychophysiological) essence of leading questions as a means of communication in criminal proceedings was investigated with the finding that suggestion is a widespread and naturally conditioned personally determined and situational process of perception of information from the outside by a person, which has a heterogeneous effect on its involuntary compliance. In support of this, the axiomatic propositions that the "power of the word" is the through-and-through and determining factor of suggestion as a means of speech influence are laid out. A person perceives the objects of the surrounding reality, only when they are marked with contained sounds - a word. Therefore, abstract and dialectical thinking arose on a linguistic basis as a result of the formation of a new type of nerve connections in the human brain - the second signaling system, which is the physiological basis of thinking, the mutual exchange of thoughts within the limits of various, including question-and-answer communications.

The ratio of concepts related to "suggestion" - "conviction" and "manipulation" is given. As for persuasion and suggestion, in terms of reasons and factors of manifestation in various questions, they are, for the most part, similar, having a common *goal*, the correction of views and the implementation of a certain pragmatic influence on the addressee. Instead, suggestion and manipulation are absolutely different, in particular, in terms of the center of influence: for manipulation - it is the human consciousness; for suggestion - the subconscious sphere of the human psyche.

It is noted that leading questions, similar to other types of questions, primarily due to their suggestive - epistemological nature, contain certain information, which to one degree or another is aimed at obtaining an adequate answer, which is especially relevant for the conditions, purpose and tasks of criminal proceedings. The main thing is that this information has to be admissible (not prohibited) in evidence. The difference between a prohibited leading question and a permissible one is that in a prohibited one the answer is predetermined to such an extent that the one who answers does not have the possibility of a real subconscious reaction of freedom of choice.

It was concluded that in order to make the above thesis impossible, leading questions can be allowed to be used only on the condition that they meet the requirements of: 1) legality, since the nature, content and purpose of leading questions must definitely be in the coordinate system regulated by law, primarily the Code of Criminal Procedure; 2) ethics, which differentiates leading questions as those that cannot contain elements of mental or any other type of violence, be immoral, anti-social, etc.

Taking into account the rules of systematization, a kind of division of leading questions is proposed, the main heading of which is the criterion of admissibility / inadmissibility, according to which it is justified to differentiate leading questions into: a) impermissible (inadmissible, prohibited), b) permitted (permissible, not prohibited). In turn, impermissible leading questions depending on the nature (source of confirmation) of the prohibition should be distinguished as: a) prohibited on the grounds provided for by the Code of Criminal Procedure (Part 6, Article 352), b) prohibited on general legal and ethical grounds (contrary to the principles of legality, contain elements of tactical violence, etc.).

The common and different between habitual and leading questions are distinguished: the common thing is that: a) all of them are a logical form of thinking, a type of communication, an independent communicative act; b) they have the same logical structure and subject composition; c) all questions are inherent in suggestion; d) for the most part, the grounds for division into species are the same. Accordingly, they differ in the content of the foundation; in leading questions, in contrast to usual ones, there is a different level - suggested requirement (functor) for the addressee's answer (or behavior) of the content or character expected by the addressee; the answer to a leading question is free, but mostly chosen by the addressee at his subconscious level; the purpose of the leading question is not only of cognitive, but also evidentially and tactically motivated nature, etc.

Taking into account the results of the combined aspects of the research, the concepts of leading questions are formulated in terms of their psycho-physiological and tactical and legal essence. Therefore, in the context of the psychophysiological aspect, leading questions are a logical form of thinking within the communicative act, which in

its content (intention) covers the initial (basic) reliable information coming from the addressee, with his unambiguous indication (suggestion) of their inadequacy in order to obtain new (additional, necessary, etc.) information in the form of a freely chosen answer of the addressee at the subconscious level. In the tactical and legal sense, it is a manifestation of knowledge during an interrogation or other procedural action, within the content and tasks of which authorized subjects openly or covertly operate with reliable or probable information, a part of it, an admissible indication of it in order to obtain information in the form of a mainly formed on the subconscious level answer of the person who was asked this question.

It has been established that there are a number of factors that call into question the general-theoretical (according to the standards of the criminal procedure of Ukraine) inadmissibility of using leading questions during pre-trial interrogation, in particular: 1) in the articles of the current Code of Criminal Procedure of Ukraine, which are devoted to the regulation of interrogation on the stage of the pre-trial investigation, there is no direct prohibition of the use of leading questions; 2) scientists and legal practitioners state the prevalence of the situations of the use of leading questions during interrogations at the stage of pre-trial investigation, for example, in the sense of achieving the tasks of establishing psychological contact during interrogation or when the questions are not related to the circumstances of the event under investigation, also during the presentation by defense attorneys leading questions to prosecution witnesses during their pre-trial interrogation, including simultaneous interrogation with the participation of their client (this follows from the suspect's right, according to Point 10, Part 3 of Article 42 and Part 4 of Article 46 of the Code of Criminal Procedure); 3) notification of certain information to investigative interrogators in the form of reading excerpts from their previous statements, as well as the statements of other persons (taking into account the restrictions envisaged by Part 9 of Article 224 of the Code of Criminal Procedure), in particular, as part of the implementation of a tactical technique in the situation of "updating of a forgotten" which is, in fact, a form of using leading questions; 4) the admissibility of using leading questions within the framework of pre-trial interrogation determined by international legal standards established, in particular in Point d, Part 3 of Article 6 of the

Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: "Every person accused of committing a criminal offense has at least the following rights: ... d) to question witnesses for the prosecution or to demand that they be questioned, as well as to request the summons and questioning of defense witnesses under the same conditions as prosecution witnesses"; Point e), Part 3 of Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights: "Everyone has the right, in the consideration of any criminal charge brought against him, to at least the following guarantees on the basis of complete equality : ... e) to question witnesses who testify against him, or to have the right to have these witnesses be questioned , and to have the right to call and question his witnesses under the same conditions as for the witnesses testifying against him"; 5) the admissibility of the use of leading questions within the framework of pre-trial interrogation is in the plane of the system: "leading question is a tactical technique"; here - the main thing is that the tactical techniques should correspond to such principles as legality, ethics, etc.; 6) the possibility of using leading questions within the scope of pre-trial interrogation is in the scope of simultaneous interrogation of two or more already interrogated persons, in particular, to ensure the suspect's right to interrogate the person under investigation (this follows from the already mentioned international legal standards).

In addition, in the sense of the need to implement the above-mentioned standards in the criminal proceedings of Ukraine, it is proposed to amend the first sentence of the first paragraph of Part 9 of Article 224 of the Code of Criminal Procedure, putting it in the following wording: "The investigator, the prosecutor has the right to conduct a simultaneous interrogation of two or more already questioned persons in order to find out the reasons for discrepancies in their statements, as well as to ensure the suspect's right to question the person who testifies against him".

Also, taking into account the fact that in the current criminal procedural legislation of Ukraine, the issue of limitations on the cross-examination of a minor witness or a victim, in contrast to certain examples of the foreign legislation, is not directly regulated, it is proposed to supplement Article 354 of the Criminal Procedural Code with Part 6 of the following wording: "Cross-examination of a minor witness or victim is not produced. Cross-examination of a minor witness or victim is conducted at the discretion of the

court". Beside this, it is advisable to change Part 1 of Article 352 of the same Code, giving it the following meaning: "Before questioning a witness, the presiding judge establishes information about his identity and finds out the relationship of the witness with the accused and the victim. In addition, the presiding officer finds out whether the representative of the party prepared him for the interrogation, whether the witness received a reminder about the rights and obligations of the witness, whether they are clear to him, and if necessary, explains them, and also finds out whether he does not refuse to testify on the grounds established by this Code, and warns him of criminal liability for refusing to testify and knowingly false testimony. The preparation of a witness by a party in a case for questioning in court is not a circumstance that excludes the admissibility of the testimony of this witness. But the opposite party has the right during the cross-examination to find out the nature of this preparation and the degree of influence that was exerted on the formation of the testimony of the interrogated". It is expedient to do this in order to standardize the legalization of preparation for the future participation in court proceedings by representatives of the parties, respectively, of their witnesses, the victim, the accused, and the expert.

The situations in which there is a need to discredit the testimony of the addressee with leading questions within the cross-examination, as well as its purpose, are analyzed: to discredit the witness of the opposite party (respectively, the victim, the expert, the accused, etc.) or their testimony and as a result prove the groundlessness of the position of the procedural opponent or, at least, to shake his evidence base, thereby strengthening his position in the case in the eyes of the participants of the court trial.

In the applied context, attention was paid and the admissibility of using leading questions within the framework of the preliminary interview of the person to whom the relevant objects will be presented for identification was substantiated. The legally prescribed variety of this question-and-answer communication in terms of structure, content, techniques and requirements for its implementation are identical to communication within the framework of interrogation in criminal proceedings. The investigator, finding out the external signs of a person (in the future, a recognizable object), acting according to the scheme of making criminalistically recommended verbal

portraits, without violating the prohibitions of Part 1 of Article 228 of the CCP, if necessary, shows manuals, atlases with types and elements of people's appearance, and also uses the capabilities of computer programs for building photocomposite portraits (photo robots), as well as protocols of previous testimony. All these are nothing more than leading questions.

In addition, the manifestations of using leading questions in situational types of investigative and judicial examination, search, verification of testimony on the spot, forensic psychiatric (psychological) examination are described and normatively and theoretically justified.

The conclusions, theoretical propositions and scientifically based proposals formulated within the scope of the study can be used: in the scientific and research field - for further development of the theory of the criminal procedure and criminology, as well as the tactics of conducting individual investigative (judicial) actions; in law-making activities - to improve the norms of criminal procedural legislation of Ukraine, which regulate the procedure of pre-trial and judicial interrogation; in law enforcement activities - as recommendations for improving investigative and judicial activities for checking and obtaining evidence and other necessary information in the process of communication between participants in criminal proceedings; in the educational process - during the teaching and learning of the educational disciplines "Criminal procedural law", "Criminology" and "Legal (forensic) psychology", preparation of methodical materials, lecture courses, special courses, manuals, textbooks.

Key words: criminal proceedings, leading questions, tactical - legal essence, investigator, prosecutor, defender, court, judge, witness, victim, suspect, accused, interrogation, examination, search, identification, legality.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE THEME OF THE THESIS

Articles in scientific and professional publications of Ukraine:

1. Konyushin Yu. I. Leading questions: separate aspects of the concept and admissibility in criminal proceedings / *Bulletin of Lviv University*. 2023. P. 218-225.
2. Konyushin Yu. I. Leading questions in criminal proceedings: separate legal and general theoretical aspects // *Criminalistics and judicial expertise: interdisciplinary. science - method. coll.* / Kyiv Research Institute of Forensic Expertise; editor: D.V. Zhuravlev (chief editor) and others. Kyiv: Lira Publishing House. K, 2023. Issue 68. P. 228-244.
3. Konyushin Yu. I. Permissibility of using leading questions in presentation for identification and examination in criminal proceedings // *International scientific journal "Internauka"*. Series: "Legal Sciences". 2024. No. 3. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-3-9712>

Articles in non-specialist publications of Ukraine:

4. Konyushin Yu. I. "Communication" and "interaction": relevance to forensic activity and the relationship of concepts / Scientific readings of the memory of Hans Gross: Collection of theses of the international scientific and practical conference (Chernivtsi, December 9, 2021). Yury Fedkovich Chernivtsi National University. Chernivtsi: Technoprint, 2021. P. 85-90.
5. Konyushin Yu. I. The essence of communication in the activity of the investigator // Information support for the investigation of crimes: materials of the IX International Round Table (June 4, 2021). – Odesa: Helvetica Publishing House, 2021. P. 50-55.
6. Konyushin Yu. I. On the genesis, essence and improvement of the possibilities of cross-examination in judicial proceedings of criminal cases // Problems of reforming the criminal justice of Ukraine: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Chernivtsi, May 25-26, 2023) / resp. ed.: V.M. Yurchyshyn, O.V. Popovich Chernivtsi: Technoprint, 2023. P. 55-64.

7. Konyushin Yu. I. Leading questions as a means of information provision in criminal proceedings and their types // Information provision of crime investigation: materials of the X International Round Table (May 19, 2023). Odesa: "Helvetika" Publishing House, 2023. P. 26-33.

Publications in scientific periodicals of other countries:

8. Konyushyn Yu. I. Some aspects of the natural - scientific essence of the leading question as a means of communication in criminal proceedings/ Visegrad Journal on Human Rights. 2022. №. 1. P. 51-57.

Materials of reports at conferences, symposia, seminars, etc.:

9. Konyushin Yu. I. Psychological and tactical aspect of distinguishing leading questions /Problems of state formation and protection of human rights in Ukraine: materials of the XXIII reportable scientific and practical conference (February 3–4, 2022): in 2 parts, Part 2. Lviv: Law Faculty of Ivan Franko Lviv National University, 2022. P. 231-233.

10. Konyushin Yu. I. The problem of leading questions in pre-trial interrogation / Modern challenges and actual problems of judicial reform in Ukraine: Materials of the VI International Scientific and Practical conference. (October 21, 2022, Chernivtsi)/ editor: O.V. Shcherbanyuk et al. Chernivtsi: 2022. 335-342.

11. Konyushin Yu. I. Leading questions within pre-trial interrogation //Criminal Procedural Code of Ukraine: decade of implementation and current problems: a collection of articles based on the materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical conference on the occasion of the 10th anniversary of the entry into force of the Criminal Procedure Code of Ukraine (November 18, 2022, Lviv) / org. com. V.T. Nor, N. R. Bobechko, I. I. Kogutych [et al]. Lviv: Ivan Franko Lviv National University, 2022. P. 180-184.

12. Konyushin Yu.I. Separate aspects of the characteristics of leading questions in criminal proceedings // Problems of state formation and protection of human rights in Ukraine: materials of the XXIX reporting scientific and practical conference (February

2–3, 2023): in 2 parts, Part 2. Lviv: Law Faculty of Lviv Ivan Franko National University, 2023. P. 192-194.

13. Konyushin Yu. I. Leading questions in presentation for recognition // Problems of state formation and protection of human rights in Ukraine: materials of the XX reportable scientific and practical conference (February 7–8, 2024). Lviv: Faculty of Law of Ivan Franko Lviv National University, 2024. P. 504-506.